

Успенська Валентина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент
комунального закладу Сумський
обласний інститут післядипломної
педагогічної освіти,
м. Суми

ПРОФЕСІЙНІ КОМПЕТЕНЦІЇ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ВОЄННОГО І ПОВОЄННОГО СТАНУ

Воєнні виклики позначились на освітньому процесі. У роботі закладів освіти з'явилися перебої, багато перейшло на дистанційне навчання в онлайн-форматі. Потребують адаптації освітні програми. Спостерігається нерівний доступ до освіти. Освітні потреби здобувачів освіти змінилися, їм необхідна емоційна підтримка, допомога в адаптації до нових умов. У цей тяжкий час зросла відповідальність педагогів, їх роль стала ще більш важливою. Першочергове завдання освітян – не лише навчати здобувачів освіти, але й створити безпечне освітнє середовище, надавати емоційну підтримку. Складні умови воєнного стану потребують від педагогів нових знань, умінь, особистих якостей, які допоможуть дітям впоратися з травмами, продовжити навчання та зберегти віру в краще майбутнє. Педагогам необхідно постійно вдосконалювати свої професійні компетенції. Це допоможе їм краще виконувати свою роботу та давати учням якісну освіту.

Аналіз категорій «компетенція» і «компетентність» допоможе вирішити завдання наукового дослідження: проаналізувати саме ті компетенції педагога, які є новими, бо виникли як сучасна освітня потреба у відповідь на умови професійно-педагогічної діяльності під час війни.

Дослідники компетентнісного підходу до підготовки педагогів у зарубіжних країнах Н. Авшенюк, Т. Десятов, Л. Дяченко, Н. Постригач, Л. Пуховська, О. Сулима [2] педагогічну компетенцію розглядають одночасно в трьох сенсах:

1) як коло питань, в яких особа повинна бути обізнана; коло повноважень, делегованих суб'єкту (посадовцю, органу управління, групі тощо);

2) як досвід, інформаційний ресурс, знання в певній предметній галузі, якими володіє суб'єкт;

3) соціально задана вимога до підготовки особи у певній сфері.

Науковці *компетенцію* трактують як сукупність знань, умінь, способів діяльності та особистісних якостей людини, що визначають її **готовність** до якісного розв'язання професійних завдань у певній сфері. *Компетентність* – **здатність** працівника кваліфіковано виконувати певні види робіт у рамках конкретної професії. Компетентність є результатом впровадження компетенції у компетентну діяльність. Компетентним можна стати, опанувавши певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності [2, с. 16-17].

Приєднуємось до думки дослідників, що *компетентність* – це результат набуття людиною компетенцій, які дають їй змогу якісно виконувати трудові функції, успішно засвоювати знання, взаємодіяти з іншими людьми в різних ситуаціях, швидко адаптуватися до змін у професійній діяльності, набувати соціальної самостійності [2, с. 17].

Обґрунтоване раніше розуміння *компетенції* як сукупності взаємопов'язаних якостей особистості, знань, умінь, навичок, способів діяльності щодо певного кола предметів і процесів та необхідних для якісної продуктивної діяльності з ними, а *компетентності* – як якості особистості, що визначає успішність виконання того або іншого виду діяльності (освоєння компетенцій) [5], дає підстави розглядати компетенції як основу для формування компетентності – очікуваного результату освітнього процесу. Таким чином, професійно компетентному педагогу сьогодення необхідно оволодіти компетенціями, актуальними для освітньої діяльності в умовах воєнного і повоєнного стану.

Сучасні освітні нормативні документи, які спрямовують освітню діяльність під час воєнного стану, ставлять перед педагогічною громадськістю освітні завдання, яких не було раніше, отже, розширюють коло компетенцій, якими мають володіти педагоги.

Проаналізуємо професійні компетенції педагогів в умовах воєнного і повоєнного стану в цих нових аспектах їх діяльності.

1. Здатність створити безпечний фізичний освітній простір [1]:

– облаштування навчальних кабінетів, безпечне та безперешкодне пересування по школі;

– чіткі процедури реагування та поведінки у надзвичайних ситуаціях: шляхи евакуації та протоколи безпеки, щоденні інструктажі;

– володіння алгоритмом дій при оголошенні сигналу «Повітряна тривога»; при ядерній загрозі та інших надзвичайних ситуаціях.

2. Готовність до організації навчання за різними формами і режимами:

– організація форм навчання: очна – дистанційна – змішана та режимів: синхронний – асинхронний (гнучкий розклад уроків; наявність ресурсів – комп'ютери та Інтернет);

– здатність до застосування сучасних онлайн-сервісів та програм;

– швидка зміна формату навчання;

– інструкції/протоколи/алгоритми щодо онлайн-навчання для учасників освітнього процесу;

– єдина освітня онлайн-платформа закладу, її ресурсне наповнення;

– академічна свобода вчителя щодо адаптації календарно-тематичних планів згідно режиму навчання (узагальнення та укрупнення тем, інтеграція змісту, скорочення опційних тем і тем, передбачених для повторення матеріалу, розподіл тем на синхронне та асинхронне вивчення тощо);

– організація навчання здобувачів освіти в укритті.

3. Налагодження діяльності з подолання втрат у навчанні:

– проведення діагностики знань учнів;

– створення програми з подолання навчальних втрат;

– використання різних заходів подолання навчальних втрат (навчання під час канікул; створення інтеграційних класів; перегляд та адаптація освітніх програм; розроблення додаткового контенту з ключових навчальних тем;

розроблення додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження; взаємодія й співпраця педагогів) [3];

- використання платформи «Всеукраїнська школа онлайн»;
- застосування різноманіття методів та форм навчання з метою зацікавлення і мотивування учнів.

4. Посилення національно-патріотичного виховання, формування громадянської позиції:

- виховувати любов до України, розвивати почуття гордості за свою країну, її історію, культуру та традиції, використовувати українську мову у щоденному спілкуванні та навчанні;

- ознайомлювати з історією видатних українців, організувати розповіді про героїв сучасності (ЗСУ, волонтери, звичайні люди, які роблять все для перемоги, власний приклад);

- ушановувати пам'ять героїв України;
- проводити патріотичні хвилини (гімн України, хвилина мовчання о 9.00).

- формувати в учнів активну громадянську позицію, готовність відстоювати права та свободи людини, будувати краще майбутнє для України, прагнути до волонтерства, яке дає можливість допомогти людям, отримати нові знання та навички, познайомитися з новими людьми, зробити світ кращим.

5. Розвиток навичок інформаційної гігієни:

- створення безпечного цифрового середовища;
- розуміння механізмів і принципів медіаконтенту, формування світогляду та цінностей, кібергігієни;

- правила безпечного висвітлення інформації в медіа, соціальних мережах, на сайті закладу освіти;

- навчання методикам критичного мислення, декодування дезінформації та пропаганди.

6. Участь і організація просвітницької діяльності з питань особистої безпеки:

- інформування учнів про правила мінної безпеки (проведення заходів із залученням ДСНС);
- навчання дітей правилам поведінки в екстремальних ситуаціях;
- формування у дітей психологічної стійкості до стресових ситуацій;
- проходження педагогами навчань з надання першої невідкладної допомоги.

7. Забезпечення психологічної підтримки всіх учасників освітнього процесу:

- регулярне впровадження психологічних хвилинок; здійснення соціально-емоційного навчання; на кожному уроці створення ситуацій успіху;
- володіння алгоритмами дій з першої психологічної допомоги під час переживання негативних психічних реакцій і станів (гострі стресові ситуації, агресивна поведінка, ступор, апатія, рухове збудження, дезорієнтація, страх, паніка, нервові тремтіння, ознаки галюцинацій та марення, плач, істерика, гостра реакція на загибель близької людини, психогенний шок, незакінчений суїцид), співпраця з психологом для надання кваліфікованої психологічної допомоги учасникам освітнього процесу;
- системна антибулінгова робота: опитування учнів щодо відчуття психологічного комфорту у закладі, позитивне управління класом; навчання вирішувати конфлікти в мирний спосіб;
- проходження педагогами психологічних тренінгів та підвищення кваліфікації (техніки управління стресом, саморегуляції, арттерапії тощо) з метою набуття особистої стійкості (резильєнтності) та вміння надати необхідну підтримку учасникам освітнього процесу.

8. Здатність до освітньої взаємодії учасників освітнього процесу:

- налагодження й підтримка партнерства з батьками, інформування їх щодо формату навчання, стану укриття та евакуації, сутність протоколів безпеки, вміст шкільного наплічника;
- отримання від батьків інформації про особливі потреби учнів;
- адаптаційні заходи для учнів – внутрішньо-переміщених осіб;

– ретельний добір навчальних матеріалів та стратегій роботи з учнями під час уроків (чутливий підхід з тем про родину, дім, війну, убивства; уникання зовнішніх звукових подразників);

– забезпечення комунікації й інтерактиву учнів;

– активізація пізнавальної активності учнів.

Воєнний та повоєнний час потребує особливих особистих якостей як компетенцій педагога: емпатії, стресостійкості, гнучкості, креативності, відповідальності. Важливо пам'ятати, що вчитель в умовах війни – це не лише педагог, але й психолог, наставник та друг.

Воєнний і повоєнний стан – це складний час для української освіти. Однак, це також час для нових можливостей. Педагоги, які володіють необхідними компетенціями, можуть не лише давати учням якісну освіту, але й готувати їх до життя в мирному та процвітаючому суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки - Державна служба якості освіти України. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/> (дата звернення: 15.02.2024)

2. Компетентнісний підхід до підготовки педагогів у зарубіжних країнах: теорія та практика : монографія / [Н. М. Авшенюк, Т. М. Десятов, Л. М. Дяченко, Н. О. Постригач, Л. П. Пуховська, О. В. Сулима]. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 280 с.

3. Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання / Г. Бичко, В. Терещенко. Київ : УЦОЯО, 2023. 31 с. https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf (дата звернення: 17.02.2024)

4. Перша психологічна допомога учасникам освітнього процесу під час та після завершення воєнних дій : курс підвищення кваліфікації <http://surl.li/esrpf> (дата звернення: 17.02.2024)

5. Успенська В.М. Розвиток професійної компетентності вчителів основ здоров'я в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Успенська Валентина Миколаївна. Київ, 2015. 333 с.